

דברי חיזוק
באמונה ובטחון ועוז
על פרשיות השבוע

ויאמר אליהו

מאת הרב אלי מאיר סמיט שליט"א
ישיבת רבי חיים עוזר « 058-323-1459 \ 347-897-9968 »

בס"ד

עומק מדת הכרת הטוב מביא אותנו לקבל עלינו עול מלכותו ית' בלב שלם!!!

ובחידושי הגר"ז על הרמב"ם (הל' חמץ ומצה ז ט), כתב כדברים האלה ממש, והאריך בחקירה זו בהוספת עוד חילוקים לדינא, כגון, אם סגי בשתיית מלא לוגמיו. שאם הוא ככוס של ברכה בעלמא, שיעור טעימתו הוא מלא לוגמיו, משא"כ אם הוא דין שתיית הכוס, צריך שישתה את כולו, או רובו שהוא ככולו. וכן נפק"מ אם יוצאים בחמר מדינה, שאם הוא רק מדין כוס של ברכה יוצאים אף בחמר מדינה, אבל אם הוא דין של שתיית יין הנה המצוה היא ביין דוקא, ולא שייך להשלימו בחמר מדינה. ומסיק להוכיח דעת הרמב"ם אשר באמת תרתי מילי איכא במצות ארבע כוסות, חדא, מצות שתיית ארבע כוסות של יין, ושנית, דין חובת ארבע כוסות של ברכה, עיין שם בארוכה.

ועפ"י האמור מבאר מרן הגאב"ד שליט"א, יש לומר שגם רש"י ס"ל דתרתני דיני איתנהו, ולכן הוצרך לב' דרשות, אחד לד' הודאות שהם ד' ברכות על הכוס נגד ד' לשונות של גאולה, ואחד לשתיית כוסות של יין שהיא מצוה בפני עצמה כנגד כסוסות שנאמרו בפרעה.

« מהו עומק ההבנה בד' לשונות הגאולה! »

ונראה לבאר דבריו, בהקדם ביאור עומק הענין של ד' לשונות של גאולה, למה מחייב ד' כוסות של יין דוקא, ויעויין באור החיים הק' שכתב (שמות ו, ו), כי ד' לשונות אלו מורים על סדר הטובות ביציאת מצרים, תחילה והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים (שמות ו, ו), היינו מקושי השעבוד, שזה היה תיכף במכת דם, שפסקו הנוגשים והשוטרים מעליהם, אבל עוד היו עובדים קצת, עבודה קלה, לפי שאימת המצריים עדיין היתה עליהם, ומעצמם היו עובדים עבודה קלה. ועל זה אמר והצלתי אתכם מעבדתם (שמות ו, ו), שתתבטל העבודה מהם לגמרי. וגאלתי אתכם (שמות ו, ו) היא יציאת מצרים, ונכלל בזה גם קריעת ים סוף, כי בלעדיה לא היתה זו גאולה כלל. ולזה לא אמר והוצאתי אתכם מן הארץ, אלא וגאלתי, לומר הוצאה שיש בה גאולה. ואחר כך ולקחתי אתכם לי לעם (שמות ו, ז), שהוא מתן תורה כי שם נתיחדנו לו לעם וייחד שמו עלינו, והוא אומרו והייתי לכם לאלקים, עכ"ד.

הרי שביאור ענין הד' לשונות, שהיו באמת ד' שלבים נפרדים בגאולה, שלא נגאלו בבת אחת מעבדות לחירות ומשיעבוד לגאולה, אלא בתחילה במכת דם, ואח"כ ביציאת מצרים וקריעת ים סוף ואח"כ במתן תורה.

וביאור נוסף מצינו בדברי הנצי"ב (בספרו העמק דבר פר' וארא ו, ו) שכ' בזה"ל: "...שאי אפשר לצייר שיהא איש המוני שהוא כעבד כנעני עומד בעבודת חומר ולבנים, ועלה במשך מועט למעלת ישראל ראוי לעמוד במעמד הר סיני לקבל התורה במורא גדול של גלוי שכינה, ועל כן נדרש להעלות דעתו וצלמו של האדם לאט לאט, וכן היה בישראל שהיו מגושמים בצורה ובדעת, ונתעלו במשך מועט עד שהגיעו להר סיני."

« מדוע תקנו ארבע כוסות בליל הסדר? »

מהעיקרים הגדולים בליל הסדר, הוא מצות ד' כוסות שתקנו חז"ל. כדתנן בריש פרק ערבי פסחים (פסחים צט): "אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, ולא יפתחו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי", ע"כ.

ויש להתבונן בטעם מספר ארבע כוסות שתקנו למצוה זו. ידוע מש"כ רש"י (פסחים שם ד"ה ארבע), בטעם תקנת ארבע כוסות וז"ל: "כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים, והוצאתי אתכם, והצלתי אתכם, וגאלתי אתכם, ולקחתי אתכם, בפר' וארא", עכ"ל. וכ"כ הרשב"ם (ד"ה ולא), בשם המדרש וז"ל: "ומצינו בב"ר (פח, ה), רב הונא בשם רבי אבא אמר, כנגד ארבע לשוני גאולה האמורין בגלות מצרים, והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי בפר' וארא", עכ"ל.

אך לכאורה דבר זה צריך ביאור, מה הוא יסוד הענין לקבוע מספר הכוסות כנגד מספר הלשונות של גאולה בתורה, כוס כנגד כל לשון ולשון.

אכן במקום אחר (פסחים קח). מצינו בפ"י רש"י, שכתב שארבע הכוסות הם שלשה כנגד ג' כוסות שנאמרו אצל שר המשקים, וכוס פְרָעָה בְיַדִּי וְאָקַח אֶת הָעֲנָבִים וְאֶשְׁחַט אֹתָם אֶל כּוֹס פְּרָעָה וְאָתַן אֶת הַכּוֹס עַל כַּף פְּרָעָה (בראשית מ, יא), ורביעי של ברכת המזון, (והוא כאידך מ"ד במדרש ובירושלמי). וכבר העירו המפרשים על ששינה טעמו במשנה ובגמ' והביא פסוקים חלוקים, והגם ששני הטעמים נמצאו שניהם בדברי חז"ל, קשה למה לו להביא את שניהם ולא הספיק לו באחד מהם.

ומרן הגאב"ד ירושלים הגר"י וייס שליט"א (בספרו שערי טוביה על הגדה של פסח), מבאר את דברי רש"י, בהקדם מה שכתוב בספר חזון יחזקאל על מס' פסחים (צט): שיש להסתפק אם בד' כוסות עיקר התקנה היא השתיה, לשתות כוס לאות שמחה על כל גאולה וגאולה שעשה הקב"ה עם אבותינו ועמנו, או שהעיקר הוא הברכות הנאמרת עליהם, היינו ברכת קידוש וגאל ישראל, ברכת המזון והלל, אלא שהן צריכות להיאמר על הכוס, כדוגמת קידוש דעלמא, שהעיקר הוא הקידוש עצמו, רק שתיקנו חז"ל לאמרו על הכוס, כעין שירה על היין.

וכתב שזהו ספיקת התוס' (שם ד"ה לא יפתחו) שנסתפקו אם כל אחד מהסובין צריך כוס, או רק בעל הבית והוא מוציא את כולם בשלו. היינו, אם עיקר התקנה היא שתיית הכוס, לא שייך שאחד יוציא את חבריו, כמו שלא שייך שיוציאו באכילת מצה, וצריך כל אחד כוס בעצמו. משא"כ אם העיקר היא הברכה, שפיר יכול אחד להוציא אחרים בברכתו, והם אינם צריכים לכוס כלל, כמו בקידוש.

ומבאר מרן הגאב"ד שליט"א, שזה תלוי בב' הפירושים שהביא רש"י במקור מצות ד' כוסות. שאם התקנה היא נגד ד' לשונות של גאולה, אזי העיקר הוא הברכה, לתת שבח והודיה על כל אחת מד' חלקי הגאולה, משא"כ אם הוא כנגד כוסות הנזכרים בשר המשקים, העיקר הוא הכוס.

סיפור יציאת מצרים וכל עניני הסדר הם כמו שגילה לנו בעל ההגדה 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', מצות עשה של יציאת מצרים אינה בכדי לספר מה שקרה לדור המדבר, אלא כמו שבעל ההגדה מורה לאדם שכל אחד יתעסק ביציאת מצרים שלו. 'ואילו לא הוציא הרי אנו ובנינו וכו'', שירגיש כל אחד בעצמו את השעבוד בגופו ונפשו, ושהוא בעצמו היוצא ממצרים, וזהו תכלית המכוון שבמצוה זו, ונמצא שאותו ענין שהיה לאבותינו ביציאת מצרים אותו עסק עצמו הוא לנו עכשיו."

"והתכלית" שיצא מיציאת מצרים בדור ההוא - צריך שיתהוו גם אצלנו, כיון שגם אנו צריכים להעשות מיוצאי מצרים ממש, וכמונו כמוהם ענין יציאת מצרים הוא 'להיות לכם לאלהים' 'להיות לו לעם נחלה' שיצאו מרשותו של פרעה ונכנסו לרשותו של הקב"ה, שזהו תכלית יציאת מצרים וכו'."

"וטעות" הוא במי שחושב שתכלית יציאת מצרים הוא שתצא מזה 'אמונה' לבד, דא"א ולא ניתן לאמר כן, שתכלית "האמונה" הוא גם שמזה תצא עבודתו, וראיה לדבר מבעל ההגדה עצמו שאילו היה כל היסוד רק שיתאמתו אצלנו הנסים של יציאת מצרים למה לו שיראה את עצמו כאילו הוא עצמו מיוצאי מצרים. "עכ"ל.

הרי מבואר דהענין שחייב לראות עצמו כאילו הוא מיוצאי מצרים הוא שישגי את הענין של יוצאי מצרים, שיצאו לתכלית של 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים להיות לכם לאלקים', והוא ענין העבודת לה, ועיי"ש שהוסיף עוד את דברי הרמב"ן בפרשת יתרו שכי' דהעבודת הזאת חלה בהם ע"י שקיבלו עליהם עול מלכות שמים, וא"כ כמוני כמוהם, שגם אנו צריכים לקבל עלינו עול מלכות שמים בלילה הזה, ועיי"ז להיות עבדי ה' כיוצאי מצרים.

וממשיך שם עוד (ע' קמו) וכותב: "וכן אין עצה ואין תבונה להיות 'כאילו יצא ממצרים' בזכירה והתבוננות לבד, ואפי' כולנו חכמים כולנו נבונים בלא כל ה'סדר' לא יצא התכלית ולא נכיר טובה בכדי להעשות 'יוצאי מצרים', מוכרחים לסדר ודיניו ד' לשונות של גאולה, ואפי' עני המחזור על הפתחים צריך להיסב ולשתות יין (כמבואר בפסחים צט.), שלכאורה מוזר הוא, אבל לפי המתבאר הוא פשוט, שבאופן אחר א"א להגיע לידי דרגת 'יוצאי מצרים', "עכ"ל.

ולפי"ז יש להבין יסוד החיוב של הכרת טובות הבורא יתברך עלינו בלילה הזה בפרט, כי ההקדמה לעבודת ה' היא ההכרה בטובות השי"ת עלינו כמ"ש החובות הלבבות, ולכן בלילה הזה דייקא שנכנסים אנו להיות מיוצאי מצרים להיותנו לעבדים מחדש, בעת הזאת סידרו לנו חז"ל להתבונן בטובות הבורא יתברך ולהודות לו ולהכיר בטובותיו וחסדיו מרובים, ולומר שאינו כפוי טובה מתוך דרשת פרשת מקרא ביכורים, ולהרבות במצוות שיש בהם מענין הכרת הטוב והודאה על חסדיו וגמוליו יתברך כמצות ד' כוסות, כי מתוך כך אנו נכנסים להיות עבדי השם ומקבלים עלינו עול מלכות שמים כעבדים נאמנים לאדוניהם.

ולפי"ז מובן היאך שייך שני הענינים בד' כוסות, כיון דצריך להרגיש כאילו יצא עכשיו ממצרים, כדי לקבל על עצמנו ענין העבודת, לכן צריכין לומר הלל להודות על הנס הגדול שעשה עמנו הקב"ה, וזה רמזו בד' חייבי קרבן תודה. וכשמרגיש הטובות שעשה הקב"ה עמנו זה מחייב אותנו בכח מדת הכרת הטוב, לקבל עול מלכות שמים, וע"ז רמזו על הד' לשונות של כוס שבחלומות של שר המשקים ששם רמזו ענין הכרת הטוב כיון שעיי"ז באה גאולתו של יוסף, וכתוצאה מכך גאולתם של ישראל (כמבואר במאירי ובארחות חיים (להרא"ה מלונג"ל בהלכות פסח אות י"ג).

"והיינו ד' לשונות של גאולה, מתחילה 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים' שהוא עסוק בחומר ולבנים, שיצאו מזה בשעה שהגיעו למכת ערוב וכו', ועדיין היו בחזקת משועבדים לעבדות, עד שהגיעו למכת ברד שאז החל להוקיר את ישראל וכו', וע"ז כתיב 'והצלת אתכם מעבודתם', הרי נתעלו עוד בצלמם ודעתם לשבת. ועדיין היו תחת משרת המלוכה ודעת המלך עליהם, ובמכת בכורות הגיעו למעלת בני חורין, ע"ז כתיב 'וגאלתי וגו'". אח"כ העלה אותם הקב"ה למעלת 'ולקחתי אתכם לי לעם וגו', וזה היה בשעת מתן תורה שנכרת ברית בין הקב"ה וישראל, "עכ"ל.

נמצא לפי"ז, התקנה לארבע כוסות שהוא כנגד ארבע לשונות של גאולה, שאין הד' כוסות כנגד מספר הלשונות של גאולה, אלא כנגד ארבע גאולות, שכל אחת מן הלשונות מורה על גאולה בפני עצמה, שלא היתה הגאולה בבת אלה שלב אחר שלב, וכל שלב נחשב כגאולה בפני עצמה.

וכן הוא בלשון המדרש, דאיתא שם בזה"ל: "וכוס פרעה בידי, מכאן קבעו חכמים ד' כוסות של לילי פסח, א"ר הונא בשם רב בנייה כנגד ד' גאולות שנאמרו במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי", עכ"ל. וכן הוא לשון הירושלמי (ר"פ ערבי פסחים), "כנגד ארבע גאולות". ומבואר מזה שביציאת מצרים היו ד' עניני גאולה, וכנגד כל אחד תקנו כוס בפני עצמו.

« ארבע כוסות כנגד ד' צריכין להודות!! »

אמנם במהרש"א (ברכות נד:) מצאנו עוד דבר נפלא, שמאריך לבאר שם איך שהד' לשונות של גאולה מכוונת כנגד מה שאמרו בחז"ל ד' צריכין להודות.

וכן נראה מדברי הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע קנ"ב) שכ' בזה"ל: "...היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח השם נקמתנו מהם, ובהודות לו יתברך על מה שגמלנו מחסדיו, יהיה יותר טוב, כמו שאמרו כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", עכ"ל.

הרי שבכלל מצות סיפור יציאת מצרים יש חובה להודות להקב"ה על חסדיו המרובים שגמלנו בהוציאנו ממצרים. וכן הוא לשון החינוך (מצוה כה) וז"ל: "לספר בענין יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם", עכ"ל.

החובות הלבבות (בשער הבחינה ובשער עבודת אלקים) כתב, שיסוד העבודה בנוי על הכרת הטוב, דכל שיכיר אדם ההטבה שהיטיב עמו השי"ת, ומבין דמי שקבל טובה מאחר צריך ליכנע אליו, ולהשתדל לעשות רצונו, ממילא יבין גודל החיוב המוטל עליו לעשות רצון ה'.

וזהו שהדגיש במדרש הגדול, שכן הזהירנו הקב"ה בדבור הראשון אָנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים (שמות כ, ב), שאנו צריכים לקבל עול מלכות שמים מצד כל ההטבה שהיטיב ה' עמנו, שהוציאנו מארץ מצרים מבית עבדים. והביא גם מספר יהושע, שהשיבו כלל ישראל ליהושע, חָלִילָה לָנוּ מֵעֶזְבֹת אֶת ה' לְעַבְדֵי אֱלֹקִים אֲחֵרִים. כִּי ה' אֱלֹקֵינוּ הוּא הַמַּעֲלָה אֶתְנוּ וְאֶת אֲבוֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים וְגו' (יהושע כד, טז - יז).

« מצוות סיפור יציאת מצרים - להקנות ענין העבודת להקב"ה!! »

בספר דעת חכמה ומוסר (ח"א עמוד קכד, מהמשגיח ר' ירוחם זצ"ל) מבאר את ענין חיוב סיפור יציאת מצרים במתק לשונו כדלהלן: "הנה ענין חיוב